

az elgondolással, hogy azokat az Aranyosszéki Vidékfejlesztő Szövetkezet által felállítandó emlékmúzeumban helyezik el véglegesen. Tanka Károly 1942-ben Kolozsvárt meghalt. Özvegye és leánya, Sipos Jánosné Tanka Gizella a kéziratok egy részét az elkallódástól megmentették. Nevezettek kérésünkre, megértve a nemes törekvést, rendelkezésünkre bocsátották a mézskői unitárius lelkész elveszettnek hitt *Új ember vallása* című utolsó munkája eredeti kéziratát és annak egy másolati példányát, valamint a *Versek* című kéziratát azzal a feltétellel, hogy azokat lemásolás után visszaszolgáltadjuk. A kéziratokat, miután azokról másolatokat készítettünk, visszaszármasztattuk özv. Tanka Károlynénak.

Az *Új ember vallása* c. munka a bevezető keltezése szerint 1937. január 6-án készült el; 216 oldal terjedelemben, öt fejezettel: I. Megkötöttség és szabad akarat; II. A nyilvánvaló Isten; III. Kiteljesedő világ; IV. A vallás és szomszédai; V. Szabadság, szeretet. A tartalomjegyzék szerint Balázs Ferenc még egy VI. fejezetet is tervbe vett *Az erkölcs és az állam* címen. Ez azonban súlyosbodó betegsége miatt kidolgozatlan maradt.

A *Versek* c. kézirat 44 verset tartalmaz, ezeknek egy része már megjelent a különböző lapokban és folyóiratokban. Kívánatosnak látszik Balázs Ferenc összes verseinek felkutatása és kiadása. Kifejezést adunk annak a reménynek, hogy Balázs Ferenc szellemi hagyatéka még újabb adatokkal gyarapodik.

Dr. FERENCZ JÓZSEF

NÉGYSZÁZ ÉVE JELENT MEG A DEFENSIO

1979-ben volt négyszázadik évfordulója Dávid Ferenc elítéltetésének és halálának. Két évvel később, 1581-ben Bázelen jelent meg a Dávid Ferencet és tanítását védő kiadvány: *Defensio Francisci Davidis in negotio de non invocando Jesu Christo in precibus*, mindössze 162 negyedréten lapon. Nem sokkal ezután, 1582-ben hely megjelölése nélkül Krakkóban jelent meg a jóval terjedelmesebb 408 + 62 nyolcadrés lapot kitevő második kiadás, amelyhez külön számozással *De Dualitate, Tractatus Francisci Davidis in tria capita distinctus* c. értekezését csatolták. Ez az értekezés Dávidnak Blandratával az Atyáról és Fiúról való vitatkozását tartalmazza. Ezt a tanulmányt, melyet Jakab Elek 1879-ben írt monográfiája óta egészen Borbély Istvánig bezárólag még az unitárius szerzők sem tartottak Dávid művének, elsőnek Pokoly József ismerte el Dávid Ferenc eredeti művének.* A munkát 1943. novemberében az Unitárius Lelkészek Országos Szövetsége *Dávid Ferenc értekezése a kettős istenségről* címen magyarul is megjelenteti Márkos Albert nyugalmazott unitárius kollégiumi tanár fordításában, Benczédi Pál bevezető szavaival.

* Protestáns Szemle 1894, 384.

A De Dualitateról Zoványi Jenő a következőket állapítja meg:

„E könyv megjelenése fényes bizonyosságot tesz arról, hogy nemcsak olyanok találkoztak Erdélyben, akik még bukása után is tántoríthatatlan hívei maradtak Dávidnak... és nemcsak olyanok, akik hón óhajtották emlékének a tudomány terén és az utókor előtt a Socinus És Blandrata hamis vádjaitól való tisztázását, hanem olyanok is, akik ebből a célból nemcsak anyagi áldozatot hoztak, hanem attól sem riadtak vissza, hogy netalán bekövetkezhető törvényes eljárásoknak tegyék ki magokat. Ugyanezek vállalkozhattak 1582-ben a Sommer János Károlyi Péter ellen még 1572-ben írt *Rrefutatio Scripti Petri Caroli c.* művének kiadására. Ebbe a könyvbe fölvették Dávidnak az 1579. áprilisi tordai országgyűlés alkalmával szerzett hitvallását is. A könyvhöz az 1582. december 1-én kelt előszót egy állítólagos ingolstadti tudós: Schimbergius Theodosius írta... Ehhez képest a könyvön, eltérően a »Defensio...« első kiadásától, már a nyomtatási helyet megnevezték, mégpedig persze nem Kolozsvár, hanem Ingolstadt, a jezsuiták bagolyvára“* feltüntetésével.

A Defensióval kapcsolatosan az egymást követő századok krónikásai az első és második kiadásban szerkesztőtársként közreműködő Dávid Ferenc fiának a keresztnévét különböző alakban közölték. A legkorábbi változat az volt, hogy e fiú keresztnévét Ferenc alakban adták, amint azt fentebb már említettük. Zoványi a Defensióban közreműködő fiú keresztnévét János alakban fogadja el.

Binder Pál a *Dávid Ferenc családja: a kolozsvári Hertel nemzetség* című tanulmányában** megállapítja, hogy Dávid Ferencnek első házasságából ismeretlen nevű első nejétől három gyermeke született. Egy leány, akinek férje, Trauzner Lukács, Dávid Perében jelentős szerepet játszott, és élete későbbi szakaszában szász részről jelentős tisztségeket töltött be Kolozsvár város tanácsánál. Binder tisztázta a régebbi kutatások és az újabb előkerült adatok mérlegelése alapján azt, hogy Dávid Ferencnek két fia volt. Az idősebbik neve Hertel Dávid (1560—1582), a fiatalabbik neve Hertel János (kb. 1565—1630) természettudós és később kolozsvári ismert orvos.

Binder a tanulmányhoz csatolt és a Hertel nemzetség családfáját feltüntető kimutatásban azt mondja, hogy Hertel Dávid volt a Defensio egyik társszerzője. Binder megállapítja, hogy Sandius egyértelműleg Dávid Ferencnek Dávid nevű fiáról beszél: „Davidis, Francisci Davidis filii“. Sandius a Defensio szerzőjéül Jacobus Palaeologus, Matthias Gli-riust és Hertel Dávidot nevezi meg. Binder rámutat arra, hogy Dávid kisebbik fia kb. 1565-ben született és 1580-ban még gyermek volt, külföldi egyetemi tanulmányait is csak 1586-ban kezdte el, így Hertel János nem lehetett a Defensio társszerzője. Adataival cáfolja Dán Róbertnek azt az állítását, hogy a Defensio szerzőtársa Dávid János volt.*** Hertel Dávid lehetett az a krakkói diák, aki ott még Dávid életében kezdte el tanulmányait, és valószínűleg Palaeologus Jakab társaságában került 1580-ban Bázalbe, ahol segítségére volt előbbinek a Defensio

* A magyarországi protestantizmus 1565-től 1600-ig. 1977.

** Keresztény Magvető 85. évf. (1979), 104—125. l.

*** Humanizmus, reformáció, antitrinitarizmus és a héber nyelv Magyarországon, Budapest 1975. 151. l. és Bogáti Fazekas Miklós című dolgozatában, Keresztény Magvető 1976. 170. l.

szerkesztésében. Hertel Dávid rövidesen hazatért Kolozsvárra, és 1582. március 28-án 22 éves korában elhalt. Ezt két kortárs kolozsvári értelmiségi jegyezte fel, a magyar Bogáti Fazekas Miklós és a szász Jacobinus Bernát.

Dávid Ferenc kisebbik fiáról Binder adatai feljegyzik, hogy bátyja halála után több más radikális unitáriussal a homoródszentpáli Kornis udvarban talált menedéket. Pádovában 1586-ban kezdte el egyetemi tanulmányait, majd rövid heidelbergi és bázeli tanulása után visszatért Pádovába, ahol elvégezte az orvosi fakultást s 1595-ig e városban dolgozott. Hertel János a kolozsvári centumpátereknek jegyzőkönyvében mint „Hertelius János Doctor és Hannes Hertel“ néven szerepelt, ami azt jelenti, hogy a szászok köréből került be a tanács tagjai közé.

Így a jelenlegi kutatás álláspontja szerint többé-kevésbé tisztázott az, hogy a Defensio harmadik szerzőtársa Dávid Ferenc Dávid nevű fia volt — és nem Ferenc vagy János, amint ezt a korábbi kutatások megállapítani vélték.

Kétségtelen, hogy a Defensio első és második kiadásának megjelenése Palaeologus elévülhetetlen érdeme, és Glirius, illetve Dávid Ferenc Dávid nevű fia nyilván csak egyes írásokra hívták fel a szerkesztő és hűséges jóbarát Palaeologus figyelmét.

BINDER PÁL

DÁVID FERENC REKTOR BESZTERCEI PAPJA: ALBERT KIRSCHNER (1508—1564)

1548-ban a wittenbergi egyetemre beiratkozott Dávid Ferenc két év múlva mint a besztercei iskola rektora kezdi meg oktatói és egyházi pályáját. Máiig sem teljesen tisztázottak meghívásának okai, nem tudjuk, hogy jötevői — Medgyesi Székely Ferenc püspöki vikárius és Pesti Gáspár, Martinuzzi főtitkára — vagy a beszterceiek hagyományos kolozsvári kapcsolatai eredményezték-e ezt. Az alábbiakban a két erdélyi város egyháztörténeti kapcsolatai egyik érdekes mozzanatát, a kolozsvári eredetű Albert Kirschner besztercei papságát igyekszünk feltárni.

A kolozsvári szász patríciusok XVI. század végi kimutatásában egyaránt szerepel úgy a Hertel — azaz Dávid Ferenc családja —, mint a Kirschner családnév.¹ Az óvári polgárok 1637-es panaszában egyaránt szerepel „Hertel Andrásné, Hertel Jánosné, Hertel Gábor és Kirschner István Uram“². Így nem lehetetlen, hogy a kolozsvári „óvári fertályban“ együtt gyermekeskedett Dávid Ferenc és a család eredetéről Wurmloch-(Valea Viilor)nak is nevezett Albert Kirschner (latinosítva Cerasinus).